

ПОБИЈАЊЕ ПРАВНИХ РАДЊИ СТЕЧАЈНОГ ДУЖНИКА

Побијање

Побијање, као институт облигационог права, повериоцима даје овлашћење да ради намирења свог потраживања, под одређеним условима, могу прогласити да су без дејства правне радње које је предузео дужник, а које се тичу дужникове имовине.

Наше законодавство познаје институт побијања ван стечаја и побијања у стечају.

Побијање ван стечаја је регулисано одредбама Закона о облигационим односима у члановима 280 – 285, у оквиру поглавља: “Побијање дужникових правних радњи.”

Побијање у стечају је регулисано одредбама чланова 119 – 130. Закона о стечају¹, у делу: “Побијање правних радњи стечајног дужника“

Закон о стечају, у члану 2, прописује: Циљ стечаја јесте најповољније колективно намирење стечајних поверилаца остваривањем највеће могуће вредности стечајног дужника, односно његове имовине.

Једна од радњи коју стечајни управник предузима ради остваривања највеће могуће вредности стечајног дужника је побијање правних радњи стечајног дужника ради повраћаја имовине у стечајну масу, па је циљ побијања заштита интереса поверилаца у стечају у смислу стварања услова за њихово равномерно намирење.

Побијање правних радњи у стечају и ван стечаја се заснивају на истим основним начелима. Основна разлика између побијања предвиђеног Законом о облигационим односима и побијања предвиђеним Законом о стечају је то што побијање ван стечаја има дејство само према једном повериоцу, а побијање у стечају има дејство према свим повериоцима, без обзира да ли су учествовали у поступку по побојној тужби. Код побијања у стечају, у случају у спеха по побојној тужби, противник побијања је дужан да у стечајну масу врати сву имовинску корист стечену на основу побијеног посла или друге радње, па како се из стечајне масе намирују сви стечајни повериоци, под истим условима и сразмерно расположивим средствима, следи да побијање у стечају има за циљ намирење свих стечајних поверилаца.

¹ Zakon o stečaju, „Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 83/2014 od 5. avgusta 2014. godine. Verzija na snazi od 13. avgusta 2014. godine, početak primene 1. oktobar 2014. godine, 1. januar 2015. godine.

Разлика је и у томе што је последица успешног побијања по Закону о облигационим односима враћање имовинске користи само у обиму потребном за намирење тужиоца, док се код побијања у стечају враћање врши у целости.

Такође, за разлику од побијања ван стечаја, код побијања у стечају немогућност намирења се не доказује, она се претпоставља самом чињеницом да је дужник у стечају, а повериоци су активно легитимисани самом чињеницом да су им потраживања утврђена.

Код побијања ван стечаја се рокови рачунају унапред, а код побијања у стечају уназад.

Предуслови за побијање у стечају

Предуслови за побијање правних радњи и правних послова које је предузео стечајни дужник су:

1. да је отворен стечајни поступак;
2. да у стечајној маси нема довољно имовине за пуно намирење стечајних поверилаца;
3. да је правни посао пуноважан.

Побијање у стечају, како и сам назив говори, је предвиђено само за период трајања стечајног поступка.

Ако стечајни поступак није отворен, нема услова за примену овог института.

Након отварања стечајног поступка, тужба за побијање правних послова односно правних радњи стечајног дужника, се мора поднети до главне деобе, а у супротном ће бити одбачена.

Ако је стечајни поступак закључен, тужба се одбија због недостатка активне легитимације (када је стечајни дужник тужилац), односно недостатка пасивне легитимације (када је стечајни дужник тужени).

Нема места примени овог института у поступку по предлогу за отварање стечајног поступка у складу са унапред припремљеним планом реорганизације, с обзиром да у случају доношења решења из члана 160. став 4. Закона о стечају нису наступиле последице отварања стечајног поступка.

Такође, овај институт се не примењује и након обуставе стечајног поступка због усвајања плана реорганизације, односно у току спровођења плана реорганизације.

За подношење тужбе за побијање правних радњи стечајног дужника је неопходно да се претходно утврди да ли у стечајној маси има довољно имовине за пуно намирење поверилаца (главни дуг и камата). Уколико имовина стечајног дужника није довољне вредности да се намире сви повериоци, испуњен је и овај услов за побијање правних радњи. Овај услов стечајни управник цени већ у фази састављања извештаја о економско – финансијском положају стечајног дужника и формирања стечајне масе, а ради што ефикаснијег спровођења стечајног поступка.

Побијају се само пуноважни правни послови.

Према члану 127. став 2. Закона о стечају, сматра се да је правни посао закључен када су испуњени услови за његову пуноважност, ако је за пуноважност потребан упис у јавну књигу или регистар, сматра се да је правни посао закључен онда када је захтев за упис поднет одговарајућем органу.

Да би уговор био пуноважан он мора да испуњава законом предвиђене услове. То су: сагласност воља и способност уговарања уговорних страна, допуштеност основа и предмета уговора, форма уговора. Ако у моменту закључења уговора недостаје неки од ових битних елемената, у обиму и на начин који је законом предвиђен, такав уговор није пуноважан.

Уговори који у тренутку закључења нису имали неки од прописаних услова за настанак, нису настали, они су непостојећи. Међутим, Закон о облигационим односима ове уговоре не разликује од апсолутно ништавих уговора.

Сврха побијања је да се суспендује дејство неког правног посла, који постоји у правном промету, а у односу на имовину онога ко правни посао побија. Уговор који није пуноважан, не производи право дејство и такав уговор не може бити предмет побијања, јер не производи правно дејство, па нема последица које треба отклонити.

Неважећи уговори су:

- ништави уговори (апсолутно ништави уговори) и
- рушљиви уговори (релативно ништави уговори).

Уговор који је противан принудним прописима, јавном поретку или добрим обичајима је ништав ако циљ повређеног правила не упућује на неку другу санкцију или ако закон у одређеном случају не прописује што друго.

Уговор је рушљив кад га је закључила страна ограничено пословно способна, кад је при његовом закључењу било мана у подгледу воље страна, као и кад је то овим законом или посебним прописом одређено.

Рушљив уговор је уговор код кога је у тренутку закључења било недостатака у погледу неког од обавезних елемената за настанак уговора, постојећих у тренутку закључења истог.

Ништав уговор је имао све законом прописане елементе, али је сам уговор противан принудним прописима, јавном поретку или добрим обичајима.

Ништав правни посао не може бити предмет побијања.

Изузетак је могућ само уколико се докаже да је реч о уговору из члана 103. став 2. Закона о облигационим односима, којим је прописано да ако је закључење одређеног уговора забрањено само једној страни, уговор ће остати на снази ако у закону није што друго предвиђено за одређени случај, а страна која је повредила законску забрану сносиће одговарајуће последице.

Ништав уговор не производи правно дејство од тренутка закључивања уговора.

На ништавост се свако може позвати. Ништавост уговора наступа на основу закона. Суд на ништавост пази по службеној дужности.

Рушљив уговор производи правно дејство, али може бити поништен у законом предвиђеним роковима.

Рушљиви уговори могу бити предмет побијања и по правилима Закона о облигационим односима и по правилима о побијању правних радњи стечајног дужника.

На рушљивост се позивају странке и суд о рушљивости не води рачуна по службеној дужности. Судском пресудом у случају рушљивог уговора се не утврђује ништавост, већ се изриче поништење уговора. Тужбу могу поднети само уговорне стране и то у законом предвиђеном року.

Код пуноважних уговора који испуњавању услов за побијање је потребан захтев противнику побијања за враћање онога што је стечено побојним правним послом односно

правном радњом и потребно је у току поступка по побојној тужби доказати да су испуњени услови за побијање, а у зависности од основа побијања, предвиђених Законом о стечају.

Тужбу за побијање могу поднети стечајни управник и поверилац, али дејство успешног побијања се односи на све стечајне повериоце.

Док за тужбу за утврђење ништавости уговора у коме је стечајни дужник уговорна страна нису предвиђени рокови за подношење, тужба за побијање се може поднети искључиво у роковима предвиђем одредбама Закона о стечају. У супротном се таква тужба одбацује (рок из члана 119. Закона о стечају) или одбија (рок из чланова 120 -124. Закона о стечају).

Могућа је и ситуација да уговор, онако како је насловљен не представља правни посао који се може побијати али се из садржине истог може утврдити да је реч о сасвим другом правном послу и то послу који је био дозвољен и који је произвео одређене правне последице, па самим тим и може бити предмет побијања.

Побијање у стечају

Општи услови за побијање у стечају

Општи услови за побијање устечају су предвиђени чланом 119. Закона о стечају.

Поред њих, за успешно побијање је потребно да буде испуњен и један од основа из чланова 120 – 124. истог закона.

Побијање се може вршити од дана отварања стечајног поступка до дана одржавања рочишта за главну деобу.

Изузетак су излучни и разлучни повериоци, с обзиром да отварање стечајног поступка не утиче на остваривање њихових права, па ови повериоци могу побијати правне радње стечајног дужника и након отварања стечајног поступка по правилима и у роковима прописаним Законом о облигационим односима.

Предмет побијања могу да буду правне радње и правни послови:

1. предузете односно закључене пре отварања стечајног поступка,
2. којима се нарушава равномерно намирење стечајних поверилаца,
3. или оштећују повериоци,

4. као и правни послови и друге правне радње којима се поједини повериоци стављају у погоднији положај (погодовање поверилаца).

Побијају се двострани и једнострани правни послови, као и теретени и бестеретни правни послови.

Побијању се активно предузете правне радње стечајног дужника и радње пропуштања.

Предмет побијања су и правни послови, правне и процесне радње:

1. на основу којих је донета извршна исправа
2. или које су предузете по основу извршне исправе или у поступку принудног извршења, ако испуњавају услов из става 1 члана 119. Закона о стечају.

Ако захтев за побијање буде усвојен, престаје дејство извршне исправе према стечајној маси.

Предмет побијања не могу бити правноснажне и извршне судске одлуке. Побојном тужбом се могу побијати само конкретне радње које су довеле до доношења извршне исправе (неизјављивање приговора на решење о извршењу, неподношење жалбе на првостепену одлуку, изостанак са рочишта на ком је донета пресуда због изостанка, недавање одговора на тужбу које је довело до пресуде због пропуштања, признање тужбеног захтева које је за последицу имало доношење пресуде на основу признања, неприговарање на извршену процену вредности, одлуке надлежних органа друштва и др.) и то ако су те радње за последицу имале доношење судске одлуке као извршне исправе, на основу које је дужник изгубио неко право које му иначе припада.

Пример: Пропуштање подношења одговора на тужбу се може побијати само ако је управо таквим актом пропуштања, а не донетом пресудом (јер се парнични поступак и покреће с циљем доношења пресуде) нарушено равномерно намирење стечајних поверилаца или су оштећени повериоци или су поједини повериоци стављени у погоднији положај, а и у таквом се случају не може захтевати ни утврдити да је пресуда само делимично без правног дејства.

Разлози за побијање се морају односити управо на правну радњу, у конкретном случају на пропуштање подношења одговора на тужбу. Разлози побијања не могу бити разлози неоснованости потраживања досуђеног извршном исправом. Тек када се усвоји тужбени захтев за побијање правне радње, престаје дејство пресуде у целини, сагласно

члану 119. став 3. Закона о стечају. Тек када престане дејство пресуде, може се испитивати основаност оспореног потраживања из извршне исправе, јер побијањем не престаје потраживање, већ само дејство извршне исправе, што јасно произлази из члана 130. став 2. Закона о стечају.

Радње побијања

(Члан 128. Закона о стечају)

Правна средства побијања су регулисана чланом 128. Закона о стечају, као „Радње побијања“.

Правни посао или правна радња стечајног дужника се побијају тужбом.

Тужба за побијање увек мора да садржи два посебна захтева:

1) Тужбом за побијање се пре свега тражи да се утврди да одређени правни посао, односно правна радња, не производи правно дејство према стечајној маси. У том делу тужбом морају бити обухваћена сва лица која су учествовала у закључењу тог правног посла.

2) Тужбом за побијање се такође тражи и враћање у стечајну масу имовинске користи која је стечена на основу побијаног посла или друге радње. Овај део тужбеног захтева се мора односити само на оно лице код кога се имовинска корист налази, јер он је једини пасивно легитимисан у овом делу тужбеног захтева.

Правни посао или правна радња стечајног дужника се могу побијати и подношењем противтужбе или приговора у парници, у ком случају се не примењује рок прописан у члану 119. став 4. Закона о стечају (од дана отварања стечајног поступка до дана одржавања рочишта за главну деобу).

Најчешћи вид побијања је подношење побојне тужбе.

Чланом 129. Закона о стечају је прописано ко може бити странка у поступку побијања.

Тужиоци могу бити поверилац или стечајни управник, у име и за рачун стечајног дужника односно стечајне масе стечајног дужника.

Стечајни управник је нарочито дужан да (поред других дужности предвиђених у члану 27. Закона о стечају) предузме све неопходне мере за заштиту имовине стечајног

дужника, укључујући и радње побијања, ако би се побијањем увећала стечајна маса. У том циљу, дужан је да изврши свеобухватну обраду платног промета као и пословне документације стечајног дужника, али истовремено и да анализира очекиване ефекте подношења побојне тужбе, како би на основу свих релевантних чињеница донео одлуку која би се позитивно одразила на обим стечајне масе и могућност намирења поверилаца.

Тужбу може поднети поверилац утврђеног потраживања, што се доказује закључком стечајног судије о утврђеном потраживању.

Тужбу може поднети и поверилац чије је потраживање оспорено, а који је у законском року поднео тужбу ради утврђивања свог потраживања односно уредан предлог за наставак поступка, с циљем да се утврди његово потраживање. Ако се овај поступак заврши одбијањем тужбеног захтева повериоца чије је потраживање оспорено, а пре подношења побојне тужбе или у току поступка по истој, тај поверилац губи активну легитимацију за даље вођење парничног поступка за побијање правних послова и правних радњи стечајног дужника.

Пасивно легитимисани по побојној тужби, у случају да побојну тужбу подноси стечајни поверилац, су:

1. стечајни дужник, ако у његово име тужбу није поднео стечајни управник и
2. лица са којим је правни посао закључен, односно према коме је правна радња предузета (противник побијања)

Стечајни управник је дужан побијати правне радње увек када оцени да су испуњени услови за подношење тужбе, без обавезе прибављања сагласности одбора поверилаца.

Ако је у закључењу правног посла учествовало више лица, или је правна радња предузета према више лица, сва та лица се морају обухватити тужбом као противници побијања, а као тужени имају својство јединствених супарничара. Супротно води одбијању тужбеног захтева, с обзиром да о истом суд води рачуна по службеној дужности.

У поступку који покрене поверилац оспореног потраживања, а у којем је тужени стечајни дужник, активно легитимисан за истицање приговора или подношење побојне противтужбе је само стечајни управник у име стечајног дужника. Циљ побијања је да се докаже да тужилац нема потраживање према стечајном дужнику јер је исто засновано на правном послу или правној радњи која нема дејство према стечајној маси.

Наведени приговор или противтужбу стечајни управник може истицати и у поступцима по тужбама излучних поверилаца. Када истиче приговор у парници, односно када правни посао, односно другу правну радњу побија противтужбом, стечајни управник није везан роком из члана 119. став 4. Закона о стечају.

Стечајни поверилац приговором може побијати правни посао или правну радњу само ако се у побојној парници појављује као тужени по тужби стечајног дужника.

Тужба за побијање правног посла или правне радње се може поднети и против наследника или другог универзалног правног следбеника противника побијања. Универзални правни следбеници су пасивно легитимисани, јер је на њих прешао (продужен) правни субјективитет њихових правних претходника. Они одговарају на исти начин и под истим условима и у истом обиму као њихови правни претходници, за разлику од осталих правних следбеника.

Тужба се може поднети и против осталих правних следбеника противника побијања ако је правни следбеник знао за чињенице које представљају разлог за побијање правних послова или радњи његовог претходника.

Пасивно су легитимисани и остали правни следбеници противника побијања ако је оно што је стечено правним послом или правном радњом који се побијају правном следбенику уступљено без накнаде или уз незнатну накнаду. Ако је сингуларни сукцесор стекао неку вредност бестеретним правним послом, односно правним послом без накнаде или уз незнатну накнаду, а када подносилац побојне тужбе не мора да доказује околност да је овај правни следбеник знао да се прибављање његовог претходника могло побијати, у парницама по побојној тужби, ако је претходник отуђио вредност теретним путем, на тужиоцу је терет доказивања чињенице да је сингуларни сукцесор, као прибавилац, у тренутку прибављања знао да се прибављање његовог претходника могло побијати.

У сваком случају, успешно побијен правни посао или правна радња остају без дејства једино према стечајној маси, а у односу на сва остала лица побијана правна радња, односно правни посао остају на снази.

У циљу економичности поступка, стечајни управник може у спору по упуту стечајног суда (члан 117. став 5. Закона о стечају) да поред захтева за утврђивање непостојања потраживања постави и захтев за побијање правних послова или радњи правног претходника стечајног дужника, у смислу одредби члана 119-130. Закона о

стечају, а парнични суд ће проценити, у смислу одредбе члана 328. став 2. Закона о парничном поступку, да ли је целисходно и економично заједничко расправљање о тако постављеним тужбеним захтевима.

Поред наведеног, један од одлучујућих услова за покретања парнице по побојној тужби је постојање материјалних средстава за финансирање парничног поступка. Често, у недостатку средстава стечајни управник не покреће парнични поступак, а због пасивности поверилаца изостаје преиспитивање закључених пуноважних послова и предузетих правних радњи стечајног дужника, закључених, односно предузетих пре покретања стечајног поступка, што се може знатно одразити на обим стечајне масе.

Основ побијања

За успешно побијање у стечају је потребно да је, поред општих услова за побијање предвиђених у члану 119. Закона о стечају, испуњен и један од основа из чланова 120 – 124. истог закона.

Основ побијања може бити:

1. уобичајено намирење
2. неуобичајено намирење
3. непосредно оштећење поверилаца
4. намерно оштећење поверилаца
5. послови и радње без накнаде или у незнатној накнади.

Институт побијања правних радњи се у пракси најчешће своди на намерно оштећење из одредбе члана 123. Закона о стечају (побијање правних послова закључених у последњих пет година пре подношења предлога за покретање стечајног поступка или после тога, са намером оштећења једног или више поверилаца) и побијање правних послова и правних радњи стечајног дужника без накнаде или уз незнатну накнаду из одредбе члана 124. Закона о стечају (побијање правних послова и правних радњи стечајног дужника без накнаде или уз незнатну накнаду предузетих у последњих пет година пре подношења предлога за покретање стечајног поступка).

Уобичајено намирење
(Члан 120. Закона о стечају)

1. Побија се:

- пуноважни правни посао или друга правна радња:
- закључени односно предузети у последњих шест месеци пре подношења предлога за покретање стечајног поступка,
- којима се једном повериоцу пружа обезбеђење или даје намирење,
- на начин и у време који су у складу са садржином његовог права.

Таква радња односно посао се могу побијати ако је:

- у време када су предузети стечајни дужник био неспособан за плаћање,
- а поверилац је знао или морао знати за његову неспособност плаћања.

2. Побија се и правни посао или ваљана правна радња уобичајеног намирења и:

- када су предузети после подношења предлога за покретање стечајног поступка,
- ако је поверилац знао или је морао знати да је стечајни дужник неспособан за плаћање,
- или је знао да је поднет предлог за покретање стечајног поступка.

Сматраће се да је поверилац знао или морао знати за неспособност плаћања стечајног дужника или за предлог за покретање стечајног поступка ако је знао за околности из којих се на несумњив начин може закључити да постоји неспособност плаћања:

- посебно ако је рачун дужника био у непрекидној блокади у трајању од најмање 30 дана
- односно да је стављен предлог за покретање стечајног поступка.

У парници по побојној тужби се мора доказати да је противник побијања морао имати сазнања о околностима из којих нужно проистиче сазнање бар о претећој неспособности плаћања. И поред чињенице да поверилац не може увек знати за блокаду рачуна, посебно у наведеном року па је терет доказивања чињенице да у случају блокаде

рачуна у трајању од 30 дана није дошло до неспособности плаћања стечајног дужника, на противнику побијања.

У ситуацији када је повериоцу било познато да је дужник поднео предлог за покретање стечајног поступка, стечајни управник мора доказати и да је поверилац знао за стварне околности из којих се на несумњив начин може закључити да постоји неспособност плаћања (субјективни елемент).

За лице које је било повезано са стечајним дужником у време предузимања правног посла или друге правне радње се сматра да је знало или морало знати за неспособност за плаћање или за предлог за покретање стечајног поступка.

У доказном поступку се могу користити елементи неопходни за утврђивање постојања стечајног разлога из члана 11. став 3 и 5. Закона о стечају.

Поверилац који је знао за дужникову неспособност плаћања или је за њу морао знати сноси последице успешног побијања таквог уговора – враћање имовинске користи коју је стекао на наведени начин.

Неуобичајено намирење

(Члан 121. Закона о стечају)

Да би се одређено намирење или обезбеђење поверилаца сматрало неуобичајеним, то из правног посла који је закључен треба јасно и да произилази.

Неуобичајено намирење је правни посао или правна радња којима се једном повериоцу пружа обезбеђење или даје намирење које:

- он уопште није имао право да тражи
- или је имао право да тражи, али не на начин и у време када је предузето.

Ове радње и послови могу се побијати ако су предузети у последњих дванаест месеци пре подношења предлога за покретање стечаја.

У смислу наведених одредби, произилази да су предмет побијања:

1. послови који не уживају судску заштиту – када се не дугује (испуњење природне облигације, испуњење непуноважног правног посла, испуњење симуловане обавезе и др.)

2. али и послови који уживају судску заштиту, али су предузети на начин и у време које не одговара природи и садржини права (извршење обавезе знатно пре доспелости, испуњење условне обавезе пре остваривања услова и сл.)

Непосредно оштећење поверилаца

(Члан 122. Закона о стечају)

Овај основ побијања од осталих основа побијања предвиђених Законом о стечају разликује чињеница да је дужник изгубио неко своје право или да то право не може више да оствари.

Непосредно оштећење поверилаца постоји:

1. Ако је правни посао или правна радња стечајног дужника којим се повериоци непосредно оштећују :

- предузет у последњих шест месеци пре подношења предлога за покретање стечајног поступка,

- а у време закључења посла стечајни дужник је био неспособан за плаћање

- ако је саговорарач стечајног дужника знао за његову неспособност плаћања.

2. Такође постоји и када је:

- посао закључен после подношења предлога за покретање стечајног поступка,

- а саговорарач стечајног дужника је знао или је морао знати да је стечајни дужник неспособан за плаћање

- или да је стављен предлог за покретање стечајног поступка;

3. По овом члану, побојна тужба се може поднети и када је:

- у питању предузимање или пропуштање предузимања правне радње стечајног дужника,

- којом он губи неко своје право или због које он то право више не може остварити,

- а радња је предузета или пропуштена у последњих шест месеци пре подношења предлога за покретање стечајног поступка.

(Примери за примену овог основа побијања: опрост дуга, неподизање тужбе у законском року, неистицање приговора на квалитет радова код уговора о делу и грађењу услед чега су протекли рокови за предузимање тих радњи и др.).

Намерно оштећење поверилаца

(Члан 123. Закона о стечају)

Правни послови и правне радње које се могу побијати по овој одредби идентични су правним пословима и радњама које представљају непосредно оштећење поверилаца. Разлика је у томе што се код намерног оштећења, правне радње и правни послови предузимају заједнички од стечајног дужника и повериоца, са намером да се оштети један или више поверилаца.

Намерно оштећење поверилаца постоји увек када је правни посао, односно правна радња:

1. закључен односно предузета у последњих пет година пре подношења предлога за покретање стечајног поступка или после тога и
 2. са намером оштећења једног или више поверилаца,
- Реч је о кумулативно постављеним условима.

Такође, за испуњеност услова из члана 123. Закона о стечају, за побијање правних радњи неопходно је кумулативно испуњење и услова:

1. да је на страни стечајног дужника постојала намера да се оштети један или више поверилаца и
2. да је сауговорач стечајног дужника знао за намеру стечајног дужника.

Знање намере се претпоставља ако је сауговорач стечајног дужника знао да стечајном дужнику прети неспособност плаћања и да се том радњом оштећују повериоци.

Изменама и допунама Закона о стечају, а због уочених проблема у примени овог основа побијања у протеклом периоду, овом члану додате још две одредбе (став 2 и 3) којима је прописано:

Обезбеђење које је стечајни дужник дао за зајам, односно друге правне радње које у економском погледу одговарају одобравању зајмова, лицу повезаном са стечајним дужником, у смислу овог закона, осим лица које се у оквиру своје редовне делатности бави

давањем кредита или зајмова, у тренутку када је било трајније неспособно за плаћање у смислу овог закона или у року од годину дана пре дана отварања стечајног поступања над друштвом, не производи правно дејство у поступку стечаја над друштвом.

Ако је стечајни дужник у последњој години пре отварања стечаја вратио кредит или зајам лицу повезаном са стечајним дужником у смислу овог закона, осим лицу које се у оквиру своје редовне делатности бави давањем кредита, сматраће се да је извршио радњу намерног оштећења поверилаца која је подобна за побијање.

Како је реч о кумулативно постављеним условима, то би у овој ситуацији првостепени суд који одлучује о захтеву за побијање правних радњи на основу члана 123. Закона о стечају, био у обавези прво да утврди да ли је на страни стечајног дужника постојала намера да се оштете повериоци, па потом да ли је за ту намеру саговорач знао, односно да ли је знао да је рачун стечајног дужника у блокади и да ли је знао да се таквом радњом стечајног дужника оштећују повериоци. Чињеница да је тужени имао сазнање да стечајном дужнику прети неспособност плаћања, не значи аутоматски и претпоставку да постоји намера стечајног дужника да се оштете повериоци. Постојање намере да се оштете повериоци представља субјективни однос стечајног дужника према његовим повериоцима и она не мора постојати чак и у ситуацији када је стечајни дужник пословао са тешкоћама, односно када му је рачун био у блокади, већ је потребно да је тај субјективни однос изражен као намера да се оштете повериоци. Терет доказивања постојања тих битних чињеница је сходно члану 223. став 2. Закона о парничном поступку на страни која тврди да има неко право, а то је у конкретном случају тужилац.

У судској пракси се показало да доказивање присуства или одсуства субјективног момента намере оштећења и знања намере саговорача стечајног дужника представља тежак задатак з астранку на којој је терет доказивања.

Послови и радње без накнаде или уз незнатну накнаду (Члан 124. Закона о стечају)

Располагање без накнаде или уз незнатну накнаду подразумева радње које је дужник предузео пре покретања стечаја и које су за последицу имале умањење имовине, иако то располагање није било правно обавезно. То је свако располагање дужника за које

се не може тражити противчинидба од стране лице у чију корист је располагање учињено, односно свако располагање које није имало за последицу да се у имовину дужника врати одговарајућа противвредност.

Располагање без накнаде је свака чинидба стечајног дужника за коју стечајни дужник није примио одговарајућу противвредност, чиме се смањује стечајна маса. Смањењем стечајне масе оштећују се повериоци. По овом основу се побијају:

- правни посао и правна радња стечајног дужника без накнаде или уз незнатну накнаду
- ако су закључени односно предузети у последњих пет година пре подношења предлога за покретање стечајног поступка.

Правном радњом стечајног дужника без накнаде сматра се и пропуштање улагања жалбе, приговора, одговора на тужбу или изостанак са рочишта, ако је сауговорач стечајног дужника стекао неку имовинску корист.

Не могу се побијати уобичајени пригодни дарови, наградни дарови, као ни дарови учињени из захвалности нити издвајања у хуманитарне сврхе, под условом да су у време када су учињени били сразмерни финансијским могућностима стечајног дужника и уобичајени за привредну грану којој стечајни дужник припада.

Одрицање од наследства се сматра правном радњом стечајног дужника без накнаде.

Из одредби овог члана произилази да није услов да је лице у чију корист је извршена радња знало да се дужник налази у тешкој економској ситуацији. Када је извршен пренос имовине правног лица без накнаде, реч је о бестеретном располагању, па има услова за побијање правних радњи стечајног дужника, али у тој ситуацији се не испитује да ли је реч о правном послу који је закључен са намером оштећења једног или више поверилаца, а што се цени у сваком поједином случају када је реч о побијању правних радњи стечајног дужника учињених са накнадом. Сама чињеница да за одређено располагање стечајни дужник није примио одговарајућу противвредност, директно утиче на обим стечајне масе, односно за последицу има мање средстава из којих се могу намирити потраживања стечајних поверилаца. У тој ситуацији се не испитује да ли је треће лице, у чију корист је извршена радња, знало или могло знати да се дужник налази у тешкој економској ситуацији нити се испитује намера или савесност тог лица, па на подносиоцу побојне тужбе нема терета доказивања ових чињеница.

Међутим, када је реч о располагању уз незнатну накнаду, у сваком конкретном случају се мора ценити да ли постоје услови за побијање, односно исто се мора доказати, у складу са законом предвиђеним условима.

Пример: Врховни касациони суд у погледу оцене испуњености услова за побијање правног посла - јемства заступа становиште да за уговоре о привреди важи претпоставка о теретности истих, а супротно би се морало доказивати.²

Пример: преузимање дуга на основу уговора о преузимању дуга трећег лица без накнаде у периоду који је претходио стечају.

Немогућност побијања

(Члан 126. Закона о стечају)

Закон о стечају, у члану 126, прописује када се не могу побијати правни послови односно правне радње.

1. Не могу се побијати правни послови закључени односно правне радње предузете:

- ради извршења усвојеног плана реорганизације стечајног дужника предузете после отварања стечајног поступка;
- настављања послова предузетих после отварања стечајног поступка;
- исплате по меницама или чековима ако је друга страна морала примити исплату да не би изгубила право на регрес против осталих меничних односно чековних обвезника.

2. Правна радња односно правни посао који се сматра уобичајеним, односно неуобичајеним намирењем у смислу овог закона не може се побијати:

- ако је стечајни дужник истовремено или у кратком периоду пре или после извршеног правног посла односно правне радње
- примио једнаку вредност у виду противнакнаде од повериоца или другог лица, за чији рачун је извршен правни посао односно правна радња.

Наведени услови морају бити испуњени кумулативно.

² Прев 23/2015 од 15.9.2015. године, као и Прев. 123/2015 од 12.11.2015. године.

3. Правна радња односно правни посао који представља уобичајено или неуобичајено намирење поверилаца, односно којим се повериоци непосредно оштећују не може се побијати ако је радња предузета, односно посао закључен:

- пре подношења предлога за покретање стечајног поступка;
- на основу оквирног уговора из члана 82. став 3. овог закона;
- у складу са уобичајеном пословном праксом за извршавање уговора такве врсте.

Наведени услови морају бити испуњени кумулативно.

Рокови

(Члан 127 Закона о стечају)

Као један од услова за подношење побојне тужбе је да је побојна правна радња односно правни посао стечајног дужника предузета односно закључена у одређеном временском периоду пре покретања стечајног поступка.

Правни посао продаје имовине стечајног дужника закључен по правилима о спровођењу стечајног поступка није правни посао који се може побијати на начин одређен у члановима 119 до 130. Закона о стечају. Права поверилаца у вези с извршеном продајом одређена су у члану 133. став 9. Закона, по коме на извршену продају имовине стечајног дужника повериоци могу ставити приговор, уколико за то постоји основ, с тим да приговор не утиче на извршену продају, већ представља основ за утврђивање одговорности стечајног управника ако је штета настала радњом стечајног управника у поступку продаје.

Такође, ако неко од учесника продаје сматра да је продаја била неправилна или незаконита, исто може истицати у жалби шротив решења којим се констатује да је продаја извршена, при чему тужба за утврђивање ништавости таквог уговора о купопродаји није дозвољена.

Члан 127. Закона о стечају регулише рачунање рокова:

Рокови који се рачунају уназад, а односе се на правне радње и правне послове стечајног дужника који се могу побијати тужбом, рачунају се до дана у месецу који по броју одговара дану подношења предлога за покретање стечајног поступка.

Ако дан са тим бројем не постоји у последњем месецу, рок се рачуна до последњег дана тог месеца.

Сматра се да је правни посао закључен онда када су испуњени услови за његову пуноважност, а ако је за пуноважност неког правног посла потребан упис у земљишну књигу или у регистар бродова, ваздухоплова или патената, односно у другу јавну књигу или регистар, сматра се да је правни посао закључен онда када је захтев за упис поднет одговарајућем органу.

Рок за побијање почиње да тече на исти дан кад је поднет предлог за покретање стечаја, а када је отворен стечајни поступак и рачуна се до дана у месецу који по броју одговара дану подношења предлога за покретање стечајног поступка,

Правни посао се сматра предузетим у тренутку у коме наступе правна дејства тог правног посла. Ако се правни посао састоји од неколико појединачних аката, сматра се извршеним тек када је уследио акт који је неопходан за његову пуноважност. Правни послови који се састоје искључиво од једног акта сматрају се предузетим са својим извршењем.

Рок за побијање и застарелост

У поступку по стечајној побојној тужби се не може са успехом истицати приговор застарелости у смислу одредби Закона о облигационим односима којима је регулисана застарелост међусобних потраживања странака из уговора о промету роба и услуга. Стечајном побојном тужбом тужилац не тражи испуњење уговора, већ утврђивање да одређени уговор не производи правно дејство по правилима стечајног побијања, уз захтев за враћање користи остварене одређеним правним послом. Код побијања у стечају, рок је предвиђен као један од услова који мора да буде испуњен за успешно побијање и креће се од шест месеци до пет година.

У случају застарелости, поверилац је услед застарелости изгубио право на судску заштиту али његово потраживање и даље постоји, мада се ради о натуралној облигацији. Ако је предмет судског спора застарело потраживање, о истом суд не води рачуна по службеној дужности већ о истом одлучује само ако је тужени до закључења расправе истакао такав приговор.

У случају да се побија посао или радња која је предузета ван рока који је прописан за поједину врсту побијања, захтев ће бити одбијен, јер није испуњен један од прописаних услова за побијање у стечају.

Стечајни управник или поверилац у стечају може поднети стечајну побојну тужбу до рочишта за главну деобу и њоме може успешно побијати правне послове или радње стечајног дужника који су:

1. предузети у периоду од шест месеци пре подношења предлога за покретање стечаја уколико се побијају:

- правни послови или радње уобичајеног намирења (члан 120. Закона) или
- непосредног оштећења поверилаца (члан 122. Закона);

2. предузети у периоду од дванаест месеци пре подношења предлога за покретање стечаја уколико се побијају правни послови или радње неуобичајеног намирења (члан 121. Закона);

3. предузети у периоду од пет година пре подношења предлога за покретање стечаја уколико се побијају:

- правни послови или радње предузети ради намерног оштећења поверилаца (члан 123. Закона) или
- послови и радње без накнаде или уз незнатну накнаду (члан 124. Закона).

Правни посао стечајног дужника закључен пет година пре подношења предлога за покретање стечајног поступка или после тога, може се побијати само ако га је стечајни дужник закључио са намером да оштети повериоце и ако је његов сауговорач знао за такву намеру или је знао да стечајном дужнику прети неспособност плаћања и да се радњом оштећују повериоци.

Дејства побијања на стечајну масу

(Члан 130. Закона о стечају)

Члан 130. Закона о стечају, у ставу 1, предвиђа последице успешног побијања на стечајну масу стечајног дужника:

Ако захтев за побијање правног посла или друге правне радње буде правноснажно усвојен, побијени правни посао односно правна радња немају дејства према стечајној маси,

а противник побијања је дужан да у стечајну масу врати сву имовинску корист стечену на основу побијеног посла или друге радње.

Побојном тужбом се увек мора одредити тражена имовинска корист тако што ће се тражити враћање у стечајну масу тачно одређених ствари, а ако се тражи противвредности ствари, она увек мора бити одређена у новчаној вредности. У супротном ће тужбени захтев бити одбијен.

Противнику побијања се упућује захтев да врати у стечајну масу оно што је стекао правним послом односно правном радњом која се побија. Његова обавеза је доспела са покретањем стечајног поступка, јер враћањем треба да се успостави оно стање које би постојало да се отуђена ствар на дан покретања стечајног поступка налазила у стечајној маси.

Противник побијања није овлашћен да сам изабере начин враћања.

Право на побијање је најпре усмерено на враћање, тј. на натуралну реституцију. Обавеза накнаде се односи на вредност ствари, плодове и користи.

Противник побијања је дужан да врати оно што је стекао на основу побијаног правног посла односно радње, али и сву имовинску корист стечену по том основу.

У стечајну масу се враћа цео отуђен предмет, за разлику од побијања рушљивих послова по правилима Закона о облигационим односима, без обзира да ли вредност истог прелази износ потребан за намиривање стечајних поверилаца. Ако се након враћања утврди да вредност тог предмета, односно целокупан приход од уновчавања истог, није потребан за намирење утврђених обавеза, стварно остварени вишак од прихода, приликом коначне расподеле, припада противнику побијања.

Ако враћање у стечајну масу није могуће у природи, противник побијања је дужан да надокнади новчану противвредност ствари. Ако је предмет уништен или је пренето право престало да постоји, противник побијања има обавезу да накнади штету. Висина накнаде се одређује према стварној вредности, по правилну у тренутку пресуђења.

Чланом 130. Закона о стечају, у ставу 2, су предвиђене и последице успешног побијања на противника побијања:

Противник побијања, након што врати имовинску корист из става и овог члана, има право да остварује своје противпотраживање као стечајни поверилац, подношењем накнадне пријаве потраживања.

Противник побијања има право на накнаду неопходно (објективно) насталих издатака или на име увећања вредности (ако није могуће издвајање тих вредности без оштећења ствари) предмета стеченог побијаним правном послом односно правном радњом.

У тој ситуацији, а како побијање нема за последицу ништавост целог уговорног односа између дужника и противника побијања, противник побијања има право да пријави своја потраживања. По таквој пријави, као накнадној пријави, за коју не важи рок из члана 111. став 5. Закона о стечају, стечајни управник поступа као по осталим пријавама потраживања стечајних поверилаца, па их оспорава или признаје.

С обзиром да су одредбе о побијању правних послова и правних радњи стечајног дужника одредбе које регулишу побијање искључиво у стечају и могу се применити само у стечајном поступку, то се и правне последице успешног побијања које су дефинисане чланом 130. Закона о стечају, односе само на ситуацију када је по правилима стечајног побијања један пуноважан правни посао изгубио дејство у односу на стечајну масу стечајног дужника. Због тога у ситуацији када је парнични поступак започет пре отварања стечајног поступка не може се сходно применити одредба члана 130. став 2. Закона о стечају, с обзиром да је поверилац имао могућност да потраживање пријави као условно у року из члана 111. став 5. Закона о стечају. Ако по благовременој пријави стечајни управник призна потраживање, као условно потраживање, резервисаће средства и иста расподелити по правноснажности одлуке по побојној тужби, зависно од исхода спора и у складу са решењем о главној деоби.

Закључак

Континуираном и истовременом едукацијом свих учесника у поступку стечаја може се остварити и ефикаснији поступак по тужбама за побијање у стечају, а што би било од великог значаја и на остварење прописаног циља стечајног поступка (најповољније колективно намирење стечајних поверилаца остваривањем највеће могуће вредности стечајног дужника, односно његове имовине), односно на краће трајање стечајног поступка и већи обим намирења поверилаца.

Душка Илић, судија Привредног апелационог суда